

населення з прикордонної смуги (районів воєнних дій, місць і районів, небезпечних для проживання - зон ураження, пожеж і можливого захоплення), а також підприємств, установ, організацій та матеріальних цінностей, які мають важливе державне, господарське і культурне значення.

12. Охорона громадського порядку, охорона державного та іншого майна у відселених пунктах.

13. Участь у відбитті вторгнення агресора на територію країни.

Таким чином внутрішні війська в системі воєнної організації нашої держави сумісно з органами внутрішніх справ приймають безпосередню участь в рішенні завдань адміністративно-політичного характеру.

Головне в їх змісті - охорона і оборона державних об'єктів, виконання спеціальних завдань уряду і

держави в цілому, боротьба зі злочинністю, участь в забезпеченні безпеки та обороноздатності країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція будівництва внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України на період до 2005 року.

2. Закон України "Про правовий режим надзвичайного стану" від 16.03.2000 р. // Офіційний вісник України. -2000. -№ 15. -Ст.588.

3. Закон України "Про правовий режим воєнного стану" від 06.04.2000 р. // Голос України. -№ 84. - 16 травня 2000 р.

Надійшла до редколегії 01.12.2002

ЛАВНИЧЕНКО А.В. НАЗНАЧЕНИЕ ВНУТРЕННИХ ВОЙСК, ИХ МЕСТО И РОЛЬ В СИСТЕМЕ МВД УКРАИНЫ И ВОЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВА

Рассмотрены основные внутренние и внешние функции внутренних войск в военной организации Украины; показаны место и задания внутренних войск в мирное время и во время обеспечения особых правовых режимов.

LAVNICHENKO A.V. ASSIGNING OF AN INTERNAL TROOPS, THEIR PLACE AND ROLE IN A SYSTEM MIA OF UKRAINE AND MILITARY ORGANIZATION OF THE STATE

Are reviewed basic internal and external functions of an internal troops in military organization of Ukraine; are rotund a place and tasks of an internal troops in a peace time and during maintenance of the special legal regimes.

В.А. ЛІПКАН

канд. юрид. наук

Національна академія внутрішніх справ України

УДК 351.746.1

ОБ'ЄКТ, ПРЕДМЕТ І СТРУКТУРА НАЦІОБЕЗПЕКОЗНАВСТВА

Розглядаються проблеми дослідження правових відносин, що виникають в сфері забезпечення національної безпеки, закономірностей забезпечення національної безпеки, а також внутрішньої будови нового міждисциплінарного напрямку науки про національну безпеку - націобезпекознавство.

Актуальність формування націобезпекознавства

Проблема забезпечення національної безпеки належить до однієї з найдавніших проблем людства і звичайно їй приділялось багато уваги. При цьому безпека виявилася настільки багатограним феноменом, що сказати напевно про її сутність важко навіть і нині. Певна річ, що безпека є *потребою* людини, водночас можна говорити і про безпеку як *інтерес*, тобто усвідомлену потребу у безпеці. Також може йтися про безпеку як *мету* соціальних

процесів або існування та функціонування певних систем. Крім того, безпеку можна розглядати і як *результат* управлінського впливу [1]. Отже, така поліморфність безпеки зумовлює необхідність у розробленні адекватного методологічного інструментарію для її вивчення.

Актуальність проблеми забезпечення національної безпеки є очевидною і постійною, тому майже у більшості наук і наукових дисциплін приділяється у тій чи іншій мірі увага до проблем безпеки. При цьому, як наука, так і різні історичні епохи не лише

по-різному трактували саму національну безпеку, а й запроваджували ті чи інші форми та методи її забезпечення. Це зумовлювало необхідність у розробленні наукового підґрунтя для застосування певного кола заходів безпеки.

Спроби наукового осмислення проблем національної безпеки здійснювались ще з давніх давен, водночас навіть і зараз ще не можна казати про остаточне формування окремого наукового напрямку про національну безпеку. Більше того, деякі вчені вважають, що наука *націобезпекознавство* через свою синтетичність і міждисциплінарність взагалі позбавлена перспективи і можливості стати самостійним напрямом знань, і що її проблеми можуть і вивчаються вже зараз різними галузями наук. Але з такою позицією навряд чи можна погодитись.

Об'єкт і предмет націобезпекознавства

Наука націобезпекознавство належить до суспільних наук. Це зумовлено тим, що її **об'єктом** є безпека, певна ділянка соціальної практики, антропна діяльність. Він включає в себе суспільні відносини, які виникають в зв'язку зі здійсненням реально необхідної функції - забезпечення національної безпеки у різних сферах суспільного буття.

Очевидно постає запитання: а чому наука націобезпекознавство належить до суспільних наук? Відповідь лежить у площині загально методологічних проблем, згідно з якими на суспільні науки покладено завдання щодо виконання суто теоретичних функцій, як то: описання, пояснення, прогнозування. Націобезпекознавство містить фундаментальні ідеї, які дають підстави вважати її методологічною дисципліною.

Будь-який науковий напрям чи навчальна дисципліна окрім об'єкту дослідження мають і предмет. **Предметом** науки націобезпекознавства є певне коло об'єктивних закономірностей забезпечення національної безпеки, які стосуються соціально-правових, організаційно-управлінських, психологічних та синергетичних аспектів відносин національної безпеки і різних сфер суспільного буття.

Предметом націобезпекознавства є також явища, тенденції, та закономірності процесу забезпечення національної безпеки, зміст якого полягає у формуванні адекватної загрозам і небезпекам, а також середовищу функціонування достатньої системи національної безпеки. Націобезпекознавство є новим науковим напрямом, що утворився на засадничих положеннях таких дисциплін, як безпекознавство, синергетика, безпека життєдіяльності, теорія управління, етнодержавознавство, біоніка, технетика, енвіроніка, інформаціологія, ноокоsmологія, акмеологія, епіологія, соціоніка, і його *специфічним предметом* є закономірності управління самоорганізаційними системами.

Предметом націобезпекознавства є також трансформаційні зміни, що відбуваються у системах безпеки різних рівнів, тобто зміни у статусі суб'єктів управління системою національної безпе-

ки, транссистемних зв'язків, завдячуючи яким, вони перетворюються з об'єкта безпеки на суб'єкт.

Суттєвим показником націобезпекознавчого підходу є процеси *безпекотворення* - тобто трансформація окремих структур на системи безпеки та їх наступна інтеграція до загальної системи національної безпеки, яка у свою чергу може бути інтегрована до системи регіональної безпеки. Отже, йдеться про процес становлення системи національної безпеки в епоху глобальних змін як на планеті, так і всередині держави [2].

До інтересів націобезпекознавства належить також вивчення *моніторингу* загроз та небезпек, їх *ідентифікація* та *ауθενфікація*, розроблення прогностичних сценаріїв та гіпотетичних моделей функціонування системи національної безпеки (СНБ) в позаштатних умовах.

Важливою *предметною сферою націобезпекознавчого підходу* є вивчення місця та ролі управлінських еліт в процесах забезпечення національної безпеки через те, що саме управлінська еліта здійснює керуючий вплив на об'єкт управління з метою досягнення цілей національної безпеки. Завдячуючи цьому впливу, досягається консолідація та виважене ставлення усіх підсистем національної безпеки одна до одної.

Хоча ми вже зазначали на потенцію до актуалізації елементів самоорганізації, не можна відкидати і організаційну складову, через що при формуванні СНБ важливе місце посідає її ідеологія. Тому **предмет націобезпекознавства** - це і дослідження сфери реалізації потреби у безпеці на тому чи іншому історичному етапі становлення СНБ, яка корелює із рівнем розвитку аксіологічної системи антропо-соціокультурного середовища.

Предмет і об'єкт науки різняться один від одного. На відміну від об'єкту науки, її предмет є суб'єктивним. Останнє пояснюється рівнем розвитку науки і уявлень про феномен національної безпеки на конкретному історичному етапі розвитку суспільства. Тому у найбільш загальному плані можна казати про детермінованість предмету націобезпекознавства і неопарадигми національної безпеки [3]. У той же час зазначу, що об'єктивні закономірності діють незалежно від волі та свідомості людей, відображаючи причинно-наслідкові зв'язки в організації систем та процесів забезпечення національної безпеки.

Науковість націобезпекознавства визначається глибиною з'ясування його закономірностей. У міру зростання та поширення використання знань про них відповідно знижується значення в націобезпекознавстві впливу стихійних регуляторів. У даному аспекті постійним завданням науки націобезпекознавства є більш повне дослідження свого предмету, формування *механізму безпеки* — тобто сукупності цілей, функцій, принципів і методів, взаємодія яких забезпечує ефективне функціонування системи національної безпеки.

Наука націобезпекознавство - це суспільна міждисциплінарна наука, яка досліджує загальні та специфічні об'єктивні закономірності еволюції потреби людини у безпеці, організації та функціонування системи національної безпеки, виробляє на підставі їх пізнання загальні теоретичні положення, що спрямовані на підвищення ефективності функціонування даної системи.

Зміст науки націобезпекознавства обумовлений комплексністю самого феномену національної безпеки, ступенем його дослідження і розробленості іншими науками. При цьому міждисциплінарний характер, як я наголошував, не є сумою окремих положень тих чи інших наук, присвячених розробленню і вивченню національної безпеки. Він відображається в її змісті і зумовлює необхідність у виведенні загальних закономірностей стосовно національної безпеки, а також виокремленні декількох основних *аспектів*, серед яких чільне місце посідають: соціально-правовий, організаційно-управлінський, науково-технічний, психологічний, синергетичний.

Соціально-правовий аспект передбачає визначення цілей, які стоять перед системою національної безпеки, напрямів та методів досягнення мети. Важливу роль відіграє право, яке виступає регулятором суспільних відносин в галузі національної безпеки. У даному випадку воно виступає засобом, інструментом, який забезпечує реалізацію законів у процесі забезпечення національної безпеки. Дуалізм феномену національної безпеки знаходить свій прояв у тому, що, з одного боку, вона виступає як наслідок реалізації норм права, і, з іншого — рушійною силою правотворчої діяльності.

Організаційно-управлінський аспект полягає у тому, що ефективним засобом забезпечення безпеки є система національної безпеки, тому важливим і актуальним є розроблення і використання вже існуючих знань щодо організації управління даними системами. Характерним є поєднання знань щодо управління системами, які поєднують організаційні та самоорганізаційні начала, до яких належить СНБ.

Науково-технічний аспект є також необхідним, через те, що у його рамках розробляються проблеми, які не є предметом вивчення інших галузей знань, а складають власну предметну сферу націобезпекознавства. Аналізуються організаційна та функціональна структури системи національної безпеки, інформаційно-аналітичне та оперативне забезпечення національної безпеки, наукова організація праці тощо.

Психологічний аспект є необхідним з огляду на ту обставину, що система національної безпеки створюється людьми і для людей. Положення психології використовуються націобезпекознавством при дослідженні проблем, пов'язаних із впливом чинників різного характеру на людину в процесі забезпечення національної безпеки, формуванням міжособистісних відносин, своєчасним виявленням

та ідентифікацією конфліктогенних джерел з наступною їх нейтралізацією, вивченням стійкості суб'єктів управління СНБ в умовах системної дестабілізації, підвищенням їх креативності тощо.

Синергетичний аспект націобезпекознавства полягає у тому, що система національної безпеки вважається такою, в яку потенційно закладено механізм самоорганізації. Синергетика надає можливості не лише щодо констатування про наявність або відсутність у системі механізму самоорганізації, а й намічає шляхи передбачення подальшого руху системи і точках біфуркації, а також розробляє методики управління флуктуаціями. Окрім цього, генеза системи національної безпеки розглядається крізь атрактивні потенції, які є іманентними складним нелінійним динамічним системам.

Певна річ, що пропоноване уперше широкому загалу *націобезпекознавство* — наука про національну безпеку - зараз переживає час становлення, тому не є дивиною, заперечення її існування. Водночас, ураховуючи загальний напрям щодо антропогенізації науки, цілком очевидним є той факт, що націобезпекознавство відкриває широкі можливості до пізнання найпотаємніших і складних, як для розуміння, так і для вивчення проблем — проблем природи (генези та еволюції) національної безпеки.

Зміст та структура націобезпекознавства

У даному контексті доцільно проаналізувати різні погляди щодо змісту науки безпекознавства та її структури.

Деякі дослідники вважають, що доцільно казати про існування загальної теорії національної безпеки [4], інші - що є система наук про національну безпеку, треті вважають достатнім існування вже існуючої теорії безпеки життєдіяльності. Я ж уперше у вітчизняній практиці вбачаю життєво необхідним сформулювати науку *націобезпекознавство*, зокрема ця позиція репрезентована нами широкому загалу у даній статті.

В обґрунтування мого бачення позиції наведу деякі аргументи. *По-перше*, зміст науки націобезпекознавства складає система знань про національну безпеку, яка включає різноманітні теорії, принципи, поняття, категорії, сформульовані в результаті дослідження об'єктивних закономірностей національної безпеки. *По-друге*, до змісту науки націобезпекознавства включають систему обґрунтованих нею постулатів та аксіом для прикладних наук, а також практичних рекомендацій по удосконаленню процесу забезпечення національної безпеки. *По-третє*, до науки націобезпекознавства входять деякі загальні закономірності, які не є предметом жодної іншої науки.

Сучасна наука націобезпекознавство є фундаментом, методологічною основою інших наукових напрямів про національну безпеку через те, що у ній розкривається сутність самого націобезпекознавства, його методологія, окреслюється базовий понятійно-категорійний апарат, визначаються вихідні

положення щодо ідентифікації загроз та небезпек, критерії та показники системного ураження та де-стабілізації, методологія управління самоорганізаційними системами тощо.

Загальну **структуру наук про національну безпеку** можна представити наступним чином.

Загальнотеоретичні науки: безпекознавство, націобезпекознавство і синергетика.

Галузеві націобезпекознавчі науки та наукові напрями: менеджмент національної безпеки; аудит національної безпеки; історія національної безпеки; історія вчень про національну безпеку; управління загрозами та небезпеками; соціальна безпека; фінансова безпека; економічна безпека; інформаційна безпека; науково-технологічна безпека; логістика національної безпеки; психологічна безпека; безпека підприємництва; особиста безпека; суспільна безпека; державна безпека; контролінг національної безпеки; управління недержавною системою безпеки; організація служб безпеки тощо.

Міжгалузеві націобезпекознавчі наукові напрями: теорія систем; теорія інформації; управління безпекою тощо.

Спеціальні науки: психологія національної безпеки, етика безпеки.

Прикладні науки: діловодство, психометрія, соціометрія, криптографія.

Наведений варіант матриці націобезпекознавства свідчить про її міждисциплінарний характер, який обумовлений складністю та багатогранністю феномену національної безпеки. Це зумовлює найширшу взаємодію націобезпекознавства із такими науками, як філософія, право, психологія, управління, синергетика тощо.

Основні **завдання**, які має вирішувати націобезпекознавство, можуть бути згруповані по групах наступним чином:

- **функціонально-організаційні** - спрямовані на створення найефективнішої моделі системи національної безпеки;

- **ресурсні** - пов'язані з відповідним матеріально-технічним та іншими видами забезпечення системи національної безпеки;

- **методичні** - передбачають розроблення більш досконалих способів та прийомів підготовки та прийняття управлінських рішень в галузі національної безпеки;

- **технологічні**, тобто націлені на оптимізацію процесу функціонування системи національної без-

пеки на всіх етапах розвитку.

Вирішуючи окреслені завдання, націобезпекознавство розглядає об'єкти дослідження в динаміці і шукає шляхи подальшого розвитку та вдосконалення систем, визначає правила і принципи їх найбільш ефективної діяльності.

У цілому ж зазначу, що ідентифікація системи знань про національну безпеку в якості чи то науки, чи то наукового напрямку, або взагалі теорії є питаннями дефініції, і здебільшого відображають не стільки саму потребу у наявності цілісної системи знань (науки) про національну безпеку, скільки небажання погодитися і прийняти очевидні факти. Зрештою, я не претендую на істину в останній інстанції. Я лише висвітлив проблему, яка полягає у відсутності методологічного інструментарію для дослідження феномену національної безпеки, і запропонував модель вирішення цієї проблеми через створення відповідної міждисциплінарної науки - **націобезпекознавства**, підкріплюючи власну наукову позицію системою аргументів. Річ навіть не у тім, буде це наука, чи науковий напрям, наприклад, у межах безпекознавства. Головне - формування системи знань про національну безпеку, що створить живлющий ґрунт для розбудови сильної незалежної соборної України [5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Копан О.В. Соціальна безпека - результат управлінського впливу // Вісник АПіСВ. -2001. -№ 3. -С.46-51.
2. Ліпкан В.А. Національна безпека України у світлі теорії самоорганізації // Держава і право. - 2002. -№ 16. -С.145.
3. Ліпкан В.А. Системний підхід до побудови еталонної моделі системи забезпечення національної безпеки // Наук. вісник Національної академії внутр. справ України. -2002. -№ 2. -С.19-24.
4. Нижник Н.Р., Ситник Г.П., Білоус В.Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): Навч. посіб. /Українська Академія держ. управління при Президентові України; Академія держ. податкової служби України. -К.: Преса України, 2000. -304 с.
5. Ліпкан В.А. Складові національної ідеї // Право і безпека. -2002. -№ 2. -С.182-184.

Надійшла до редколегії 01.10.2002

ЛИПКАН В.А. ОБЪЕКТ, ПРЕДМЕТ И СТРУКТУРА НАЦИОБЕЗПЕКОЗНАВСТВА

Рассматриваются проблемы исследования правовых отношений, возникающих в сфере национальной безопасности, закономерностей её обеспечения, внутренняя структура нового междисциплинарного направления про национальную безопасность - нациобезпекознавства.

LIPKAN V.A. NATSIOBEZPEKOZNAVSTVO'S OBJECT, SUBJECT AND STRUCTURE

Are reviewed the problems of research of law relations arising in an orb of national security, regularity of its maintenance, inner pattern of a new interdisciplinary scientific direction about national security - natsiobezpekoznavstvo.